

над дітьми: «Жалю и болести кожного дитяте мати бѣдная говорыла плачучи: «Волѣли бысмо вас, нашѣ любви дѣточки, на сей свѣтъ не родити, нежели теперь на васъ такую лютую смерть видѣти!». Кровь тогда по всѣх дворах и по улицах як потоки плынула; голос жалосный чути было в мѣстѣ Рама: Рахил ся плачет сынов свих из иньшими женами. Рахил называет ся мѣсто Выфлеом, где ся Христос родывъ; Рама ся называе

сторона небесная, и есть Рама на морі остров великій, на котором сѣдит мѣсто» [1, с. 141].

Висновок. В апокрифах на різдвяну тематику видно чітку поляризацию «благодаті» (народження Сина Божого) та «жорстокої несправедливості», яка виражена в образі Ірода. Це протиставлення наявне і в канонічних євангеліях (здебільшого у Євангелії від Матвія), однак в апокрифах воно увиразнене фольклорними та іноджерельними елементами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Апокрифи і легенди з українських рукописів / Зібрав, упоряд. і пояснив др. Іван Франко. Т. II: Апокрифи новозавітні. А. Апокрифічні євангелія. Львів. 1899. 532 с.
2. Героїчний епос українського народу. Хрестоматія. Київ. 1993. 312 с.
3. Передмова до видання «Апокрифи і легенди з українських рукописів. Т. II. Апокрифи новозавітні. А. Апокрифічні євангелія». Львів, 1899. *Франко І. Зібрання творів: У 50 т. Т. 38: Літературно-критичні праці (1896–1911)*. Київ. 1983. С. 80–166.

УДК 821.161.2-3.09 (437.6) Яцканин І.Ю.

МОТИВ УТЕЧІ-ПОВЕРНЕННЯ У ПРОЗІ ІВАНА ЯЦКАНИНА

THE MOTIVE OF ESCAPE-RETURN IN IVAN YATSKANYN'S PROSE

Талабірчук О.Ю.,

orcid.org 0000-0001-9323-1390

кандидат філологічних наук,

старший викладач кафедри угорської філології

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

У статті проаналізовано особливості художнього вияву екзистенційного мотиву втечі-повернення в малій прозі Івана Яцканина. У новелах «Асфальтовий хлопець», «Відлуння кроків», «Втеча», «Втеча від нескінченності», «У фатальному коловороті» виокремлено тип героя, якому притаманні внутрішні переживання, що пов'язані із синдромом «загубленості», тобто в цих творах письменник продовжує тенденцію зображення зайвої людини, втомленої від суспільних та особистих проблем, для якої характерним є відчуття екзистенційної порожнечі. Простежено, що мотив втечі у прозі митця має різне змістове навантаження: постійний рух життя; втеча від суєти світу; втеча від соціальних та особистих проблем; втеча у спогади як віднайдення себе; пошук героєм свого родового коріння, самототожності.

Ключові слова: новела, мотив, втеча-повернення, зайвість, екзистенційна порожнеча.

В статье проанализированы особенности художественного проявления экзистенциального мотива бегства-возврата в малой прозе Ивана Яцканина. В новеллах «Асфальтовый парень», «Эхо шагов», «Побег», «Бегство от бесконечности», «В роковом круговороте» выделен тип героя, которому присущи внутренние переживания, связанные с синдромом «потерянности», то есть в этих произведениях писатель продолжает тенденцию изображения лишнего человека, уставшего от общественных и личных проблем, для которого характерно ощущение экзистенциальной пустоты. Прослежено, что мотив бегства в прозе художника имеет разную нагрузку: постоянное движение жизни; бегство от суеты мира; бегство от социальных и личных проблем; бегство в воспоминания как нахождение себя; поиск героем своего родового корня, идентичности.

Ключевые слова: новелла, мотив, бегство-возврат, лишний, экзистенциальная пустота.

The article analyzed the features of the artistic manifestation of the existential motive of escape-return in the short prose by Ivan Yatskanyn. In the novels "An asphalt boy", "Echo of steps", "Escape", "Escape from infinity", "In the fatal whirlpool" the type of character is distinguished who has inner experiences that are connected with the syndrome of "lostness", that is, in these works the writer continues the tendency of depicting an unnecessary person, tired of social and personal problems who is characterized by a feeling of existential emptiness. It was investigated that the motive of escape in the prose of the artist has a different semantic load: the constant movement of life; escape from the bustle of the world; running away from social and personal problems; escape into memories like finding yourself; the search for the hero of his ancestral roots, self-identity.

Key words: novel, motive, escape-return, needlessness, existential emptiness.

Постановка проблеми. У художньому доробку І. Яцканина (голова Спілки українських письменників Словаччини, член Національної спілки письменників України) значне місце займає висвітлення екзистенційної проблематики. Яскраво виражений екзистенційний мотив творчості письменника — втеча-повернення. Уперше мотив утечі постав у новелі «Асфальтовий хлопець» (зб. «Місце проживання»), виразно виявився в новелі «Відлуння кроків» (зб. «Тіні й шрами») та окремо втілюється у творах «Втеча» (зб. «Втеча») та «Втеча від нескінченності» (зб. «...як збиті пси»), «У фатальному коловороті» (зб. «Вернісаж»).

«Втеча» — назва окремої збірки творів, яка анонсує наявність головного мотиву. Через 15 років після видання цієї збірки прозаїк знову звернувся до цієї теми, але вже об'єднав сімнадцять творів під назвою «Втеча без вороття». Зазначимо, що автор поєднав у збірці оповідання, які були вже надруковані раніше в інших книгах, разом із новими текстами. Це свідчить про їх значимість для прозаїка та еволюцію зазначеного мотиву в його творчості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наявність у прозі І. Яцканина мотиву втечі простежили дослідники Т. Кобаль, М. Роман та Я. Джоґаник. У рецензії на збірку «Втеча», серед іншого, дослідниця Т. Кобаль відзначила, що «уся книжка оповита якимось невгамовним сумом, тугою за чимось дорогим, безнадійно втраченим, жалем через неповноцінно прожиті літа, а ще — постійним бажанням, прагненням митця зайвий раз нагадати про швидкоплинність і безповоротність часу, про нерозривний взаємозв'язок людини із землею, природою, а відтак — з небом, космосом, вічністю...» [7, с. 4].

М. Роман помітив, що «людина, за задумом письменника, завжди кудись відходить, втікає, приходить, але й повертається, одна збагачена позитивним досвідом, добром, щастям, друга — злом, інша просто втікає [...] словом, усе рухається у живій природі. Твори, таким чином, мають під собою філософське підґрунтя — діалектику вічного руху і розвитку. Ще ніхто в нашій літературі до І. Яцканина цей мотив втечі, вічного руху так всебічно не зобразив у художніх творах» [12, с. 55]. Так, думка дослідника про втечу як вічний рух слушна, проте у творах письменника мотив утечі завжди зумовлений особистісними причинами й часто призводить до невиправних наслідків. Варто відзначити, що на позначення «втечі» використовується термін «есканізм». Зокрема, Г. Ковальова, услід за А. Бенсоном, вва-

жає, що «всі великі історії в літературі стосуються втечі або порятунку... здійснення самогубства зневіреним героєм у великих трагедіях — це теж утеча і порятунок для персонажа, який рятується від негараздів цього світу» [8, с. 66]. Тож мотив утечі не новий у світовій літературі й у творчості І. Яцканина він знайшов своєрідний вияв.

Постановка завдання. Метою цього дослідження є аналіз художнього втілення екзистенційного мотиву втечі-повернення у творчому доробку Івана Яцканина.

Виклад основного матеріалу. Екзистенційний світогляд письменника відобразився в типові персонажа. У новелах «Асфальтовий хлопець», «Відлуння кроків», «Втеча», «Втеча від нескінченності», «У фатальному коловороті» можемо виокремити тип героя, який, як правило, намагається втекти від соціуму, від особистих проблем й інколи від життя. Йому притаманні внутрішні переживання, що пов'язані із синдромом «загубленості», коли герой усвідомлює себе поза зв'язками з іншими, проте цей стан приносить не задоволення від ізоляції, а болісне відокремлення. Таким чином, герой почуває себе зайвим, нікому не потрібним, тож у цих творах письменник продовжує тенденцію зображення зайвої людини, втомленої від суспільних та особистих проблем, для якої характерним є відчуття екзистенційної порожнечі. За В. Пахаренком, один з основних чинників, що спричиняють це відчуття, — нереалізованість любові, а наслідками можуть бути самогубство, втеча в пияцтво чи роботоголізм, божевілля тощо [11, с. 7].

Подібні проблеми широко розкривалися в українській малій прозі 80-90-х рр. ХХ ст. Зокрема, В. Даниленко простежує проблему екзистенційного вакууму на матеріалі новел «Туга» та «Холодний ноктюрн» Г. Цимбалюка, головним героям яких властиве почуття зайвості. Екзистенційна порожнеча, пов'язана з проблемою любові, простежується дослідником на прикладі новел «Навпроти снігу» Ю. Гудзя, «Історія одного кохання» М. Рябчука [2, с. 41–42]. Подібні стани зайвості, туги за втраченим смыслом, проблеми нереалізованої любові, які викликають відчуття внутрішнього вакууму, розкриваються й у творах І. Яцканина.

У новелі «Відлуння кроків», як і в «Асфальтовому хлопцеві», використано як форму викладу внутрішній монолог, оповідь ведеться від першої особи, а наратором є чоловік. Д. Павличко убачає в новелі «Відлуння кроків» риси імпресіонізму, «де панує загадковість і надреалізм, де все відбувається в межах однієї розширеної

метафори, яка обіймає інколи ціле людське життя» [10, с. 160]. Митець вважає твір новаторським через зображення «втечі від своєї совісті як сюжет і зміст оповідання» не тільки у творчості письменника, але і в сучасній українській прозі.

Герой твору, відчувши негативний досвід поразки, вважає втечу найкращим способом заспокоєння. Утікає він потягом, монотонний перестук коліс якого допомагає все забути. Потяг як художня деталь з'являється в кількох творах письменника: «Асфальтовий хлопець», «Графік смерті», «Тіні й шрами», «Кольорові камінці», «В усьому винні чоловіки». Як відзначає Н. Астрахан, «поїзд у літературі ХХ ст., зокрема у творчості Ф. Кафки, А. де Сент-Екзюпері тощо, перетворюється на усталений символ соціальної несвободи особистості, що може призвести до не лише особистісних, а й соціальних катастроф» [1, с. 276].

У творах І. Яцканина поїзд також символізує соціальну несвободу особистості. Герої втікають від оточення, від власних проблем, проте від соціуму, як середовища, де їм усе одно потрібно жити, вони можуть утекти тільки в небуття, що й зображено у творах «Асфальтовий хлопець», «Графік смерті», «Кольорові камінці».

Ситуація втечі й роздуми про екзистенцію складають сюжет новели «Відлуння кроків», яку, за класифікацією І. Денисюка [3, с. 7], можна вважати новелою факту або ж акції. Герой не знає, що він робить, що йому потрібно, як йому бути: *«А чого врешті-решт мені треба? Цієї втечі? Знайшовся дезертир. Від кого я утік, га? Тьху, набридло вже оце відлуння совісті. Поїхав – крапка»* [20, с. 39]. Їдучи в потязі, персонаж намагається сконцентруватися на миті теперішнього, уривки почутих фраз викликають асоціації з його життя і здаються геть абсурдними. Тоді він зосереджується на відчутті реальної миті: *«У ночі було цікаве обличчя. Лише поїзд їхав не в тому напрямку. Це ж не я втікаю! Це хтось без мене вирішив і веде кудись, а на душі з того ніяк не веселіше»* [20, с. 40]. Отже, скерувавши свій погляд до неба, герой прийшов до усвідомлення, що його життя кероване, тобто в духовності людина наближається до Бога. Проте це не приносить йому полегшення, герой перебуває в стані фрустрації, не знає, що йому робити: *«Купе притихли, і я відчуваю полегшення, та це лише мить, бо думка про втечу драгує, пробивається аж під шкіру. Та поїзд кудись женеться, жене й мене, бо і біла ніч не зможе змити біль, напругу»* [20, с. 40].

За М. Савчиним, «у духовному плані реальною є теперішня мить», і «щоб зрозуміти життя

людини, потрібно з'ясувати, як вона переживає мить, яка є реальністю в душевному житті. Прожити мить – це безпосередньо відчуте життя, теперішнє, всецілість реального, єдино конкретне. У сьогоднішній духовній людині не губиться в минулому і майбутньому, а знаходить в миті екзистенцію й абсолютне. Минуле і майбутнє – темні, непевні безодні, як нескінченний час. Мить є «сьогоденням вічності» [13, с. 41]. Подібні думки закладені в Святому Письмі, з якого взятий і епіграф до новели: «Не журіться, отже, завтрашнім днем; завтрашній день журитиметься сам за себе. Доволі днів його лиха». Загалом цей 34 вірш із шостої глави Євангелія за Матвієм є ніби підсумком віршів від 24 по 34, які можна об'єднати думкою: «Покладіть на Бога надію свою!». Можливо, за допомогою цього епіграфа автор намагався донести до читача ідею про вищий сенс людського існування, позбавлення від суєти і марних переживань за минуле (адже герой тікає від власних помилок) та майбутнє.

Екзистенційне відчуття цілковитої самотності, відчуженості від оточення приводить героя на порожній перон невідомої станції: *«Ніхто нікого не чекає, ніхто ні з ким не прощається. Поїзд востаннє зітхнув, колеса неприємно розсварились з рейками і зупинились. Вже досить! Куди мене тягне? Мене ніде не треба, та й тут я зайвий»* [20, с. 41].

«Зайвість» Яцканинових персонажів пов'язана, насамперед, із душевною втомою, із хворобливим відчуттям екзистенції теперішньої миті, яке, до прикладу, призводить героя новели «Асфальтовий хлопець» до суїциду. Герой новели «Відлуння кроків» несе за собою багаж життя, пройдений шлях у його свідомості трансформується в образ кроків, які невпинно слідує за ним. Він пам'ятає кожен із них, нема згадки лише про кроки з глиняної долівки.

Отже, зовсім утекти неможливо, у пам'яті залишатимуться спогади, та й від себе самого нікуди не втечеш. Намагання пригадати всі кроки свого життя сприймається як символічне прагнення повернутися до дитинства, до початкового стану, з якого, власне, все й починалось. Це своєрідний шлях до віднайдення себе автентичного. Тож самотність і зайвість цього героя пов'язана також із втратою родового кореня і зв'язку з рідним простором.

Новела «Втеча» більшою мірою розкриває мотив утечі як постійного руху життя. Людині, як загалом усьому в природі, притаманно рухатись, але письменник зображує цей рух не як закономірний процес розвитку, а як утечу. Отож

те, від чого втікають, приносить незадоволення, хочеться вирватися з однотипного руху до чогось іншого, але досягти цього непросто. З екзистенціалістського погляду всі життєві ситуації вимагають постійного прийняття рішення, лінії поведінки. «Убачаючи у свободі особистості вищу життєву цінність, екзистенціалісти тлумачать існування людини як драму свободи, бо на кожній фазі самотворення особистості воно залежить від кожного її вибору, кожного рішення» [6, с. 14].

У новелі простежуємо основну проблему – досягнення свободи через втечу від дійсності. Якщо в новелах «Асфальтовий хлопець» та «Відлуння кроків» ішлося передусім про соціальну несвободу особистості, герої відчували себе зайвими й непотрібними в суспільстві, то у «Втечі» мовиться про досягнення свободи через втечу від дійсності. Але в обох випадках утеча зумовлена пошуком самоідентичності.

Твір умовно поділений на п'ять частин, кожна з яких розповідає про причини втечі. Перша і п'ята розкривають суть втечі наратора, який хоче позбавитись душевного дискомфорту, що час від часу виявляється у проявах туги та нудьги. Стан душевного хаосу виникає в нього тоді, коли віє південний вітер, поступово він приводить оповідача до відчуття пастки, безвиході, безпорадності, що підштовхує до втечі: *«І тоді дедалі частіше проковзне, проб'ється думка про втечу. Південний вітер її підсилює, а туга надає їй розгону, крил, польоту. Я весь час прибиваю її до землі, бо нею прийдеється вимірювати силу неспокою»* [17, с. 5].

Втеча характерна не тільки для людини, але й для природи. Сніг талими струмочками втікає від весни. Автор вбачає в цьому захист стихії від знищення: *«Ще одна втеча. Втеча од плину часу? Та ні, коли повіє теплом, то хочеться уникнути припливу усього, що з ним пов'язане. Це й захист перед самознищенням»* [17, с. 6].

Від явищ природи також не можна втекти. У новелі зображено, як хлопець намагається втекти від спеки, заховатись у лісі, але й там запах хвої, беріз, ліщин не дає вільно дихати. Утекти від себе колишньої може тільки гадюка, яка скидає шкіру, й тільки її втеча є втечею без вороття. Зрештою, втікають і речі з життя людини. Автор вважає, що *«їхній спокій, вічна мовчанка – це втеча від свого господаря»* [17, с. 9], а також *«їхня мовчанка – це ніщо інше, ніж втеча від дійсності», яка власне і є «втеча від світу»* [17, с. 10].

У поривах до чогось незбагненого відчувається фаталізм ситуації, неможливість щось змінити. Тобто філософське світовідчуття автора

сповнене приреченості: *«Надворі так віє південний вітер. Кудись нас тягне. Потім, не знайшовши спокою, повертаємось покійно на те саме місце, не випробувавши і не скуштувавши нічого нічогісінько. То чого ж такі покійні й такі боязкі наші повернення?.. Південний вітер робить своє. Дме...»* [17, с. 10].

Вітер символізує постійний рух, як правило, він приносить зміни руйнівного характеру й вночі оновлення. Цей рух виникає й існує незалежно від бажання людини, тож можемо вбачати у вітрі відображення діалектики вічного руху. Разом із тим вітер пов'язаний із повітрям, це вільний простір, можливо, тому він і викликає бажання втечі-свободи.

Мотив втечі виявляється і в таких оповіданнях збірки «Втеча», як «Дерев'яний смуток», «Хід королевою», «Затяжний дощ», «Брати», «Мандри за втраченим замком». У цих творах автор будує сюжет навколо причин втечі, моделює реальні ситуації, що могли відбуватись у житті. Одна з найвагоміших причин втечі – сімейні негаразди, проте вони виступають лише зовнішнім подразником, конфліктом на поверхні, за яким криється збайдужіння, втомленість від буденності. У такій ситуації людина прагне віднайти комфортну для себе зону спокою, щоб мати змогу відмежуватись від оточення: *«На дачу. Чи повернусь, не знати. Я ж хворію, мені треба відпочити. Відпочити від світу»* [17, с. 21] («Дерев'яний смуток»). Для героїв легше втекти від дійсності, ніж налагодити стосунки з близькими людьми.

Мотив втечі від суєти світу присутній в оповіданні «Втеча від нескінченності» (зб. «... як збиті пси»). Самотність героя та відстороненість від світу призводять до його самогубства. Мова твору сповнена трагічного ритуалу смерті, що характерно для екзистенційних текстів: зображення згорьованих батьків над труною сина, короткий екскурс у їхнє життя, де всі діти померли не власною смертю, знімання повішення з осики. Оповідь ведеться від першої особи, як розповідь очевидця. Це створює враження переказу реальної історії, що трапилась із сином Петрушиних – Василем.

Вважаємо, ідея твору полягає в утвердженні думки, що людське життя наперед визначене, й неможливість щось змінити підкреслює абсурдність життєвих ситуацій: *«В осінню пору виникає у людини бажання відлетіти із заблуканим павутинням. Відлетіти геть, бо незадовго все спалить мороз. Спалить крила, приб'є думку... Нещастя тебе дожене, як би ти не втікав перед ним. Нещастя тебе візьме у полон і випустить лише*

тоді, коли найменше сподівається» [14, с. 99]. Ці міркування позначені трагічністю, незворотністю подій і передають внутрішній стан, який зненацька може охопити людину й вилитись у бажання втечі. Такий намір втекти від реальності подібний до відчуття абсурду, яке описує А. Камю, зазначаючи, що «відчуття абсурдності і є цей розлад між людиною і її життям, актором і декораціями. Всі люди, які колись думали про самогубство, одразу визнають наявність прямого зв'язку між цим відчуттям і тяжінням до небуття» [5, с. 26].

Письменник знову зобразив усамітненого героя, зануреного у світ власної душі, він не може прийняти поразок минулого й не бачить свого майбутнього. Такий стан незадоволення разом із відчуттям осінньої пори (згадаємо, що каталізатором змін у новелі «Втеча» був південний вітер) призвів до самогубства героя, і, це теж символічно, повісився він у лісі на осиці, що викликає асоціації із зрадником, бо дерева в батьківському саду не прийняли його двічі. Тож самогубство в цьому творі виступає наслідком виявлення психологічного й духовного стану трагічної природи людини.

Мотив утечі-повернення розкривається в оповіданні «У фатальному коловороті», у якому виражені концептуальні засади світобачення автора. У творі відтворено основні риси типу художнього героя, який присутній у всьому творчому доробку письменника – це екзистенційно самотній чоловік, який увесь час перебуває в пошуках сенсу власного буття. Визначальним фактором існування для цього героя є зв'язок із рідним простором, і неможливість реалізуватися за його межами викликає відчуття порожнечі, невдоволеності, неспокою, що скеровує чоловіка до втечі в рідні місця, що вже фактично означає повернення.

Сюжет оповідання «У фатальному коловороті» становлять міркування, переживання героя про власну сутність. Загалом текст твору сприймається як символічний шлях до глибин самопізнання. Уже перші рядки відображають зв'язок оповідача з рідним простором як основний рух у житті, постійні втечі й повернення: *«Не знаю, чому саме, але так мені здається, що все наше життя – одні лише прощання і повернення, втечі й покірне човгання бродячих черевиків до рідних місць. Хочете заперечити – нічого не вийде, я себе знаю, все одно буду човгати»* [16, с. 3].

Ці слова оповідача характеризують і постать автора, який, живучи в місті, не оминає нагоди завжди приїздити додому, до рідного села й обійстя. Про любов до рідних околиць села Ряшева письменник неодноразово наголошував у своїх

інтерв'ю. Із цього приводу Д. Федака в післямові «Від щедрот батьківського порога» до збірки «Втеча» зазначив: *«Тим селом, проживаючи в місті, він живе й нині, буває в нім не час від часу, на великі свята, а виривається кожної вільної часини до батьківської хати, клаптика землі, вділеної батьком, яку обробляє. Він знає в селі кожне обійстя, кожну стежку й деревце – в околицях. Рідня, земляки, село живуть своїм, за законами естетики, життям у його оповіданнях»* [16, с. 119]. Отже, й життя Івана Яцканина – це постійні втечі й повернення до своїх коренів, віднайдіння самого себе. Підтвердженням цього є й інформація про автора, надрукована на обкладинці збірки «В усьому винні чоловіки» (2004), де серед іншого вказано, що Іван Яцканин «живе у Пряшеві, але центром Всесвіту вважає своє рідне село – Ряшів» [15].

У героя оповідання «У фатальному коловороті» рідні місця асоціюються насамперед із природою, порами року. Саме світ природи для нього визначає один із моментів віднайдіння себе, й людина має злитися з нею, дати простір фантазії, щоб уява й реальність змогли поєднатися й витворити асоціативну суміш того простору, в якому їй буде комфортно: *«Коли людина повертається до самої себе, повинна це робити так, щоб звільнилась від скутості, щоб у цьому її справді ніхто не обмежував»* [16, с. 3]. Своєрідним каталізатором змін, поштовхом до руху виступає для оповідача кольоровий сон, про що наголошується як особливу принаду, яка є рідкістю для нього. Сниться кольорове листя на гілках слив. Варто зазначити, що в збірці «Місце проживання» вміщено оповідання «Кольорові сни», в якому мовиться про малого хлопчика, якому снились кольорові сни, а він інтерпретував їх як відгомони побаченого у фільмі. Таким чином, кольорові сни асоціюються з дитинством, а воно, у свою чергу, – з безтурботністю та легкістю життя вдома.

Герой оповідання «У фатальному коловороті», їдучи з міста у провінційне містечко, розмірковує: *«А мені куди? – запитую сам себе. – І чого я вибрав саме цей маршрут? Чого ж мені одразу не сісти в автобус у зворотному напрямку? Адже кінцевої, мені так здається, ще не може бути!»* [16, с. 6]. Отже, ця дорога символізує життєвий шлях і невизначеність існування. Кінцевою зупинкою в такій подорожі виступає смерть, але оповідачеві ще не час зупинитись, тому він і повертається: *«Що ж, і на весіллі останньої пісні майже ніхто не запам'ятовує, не запам'ятовує навіть, що вона була останньою. Тож прийдеться забути й кінцеву зупинку. Її ще немає»*.

Життя ще гуркоче. І я знову в автобусі. Зі мною іще десь семеро пасажирів, яких монотонний гуркіт мотора кидає у сон. Кожному сниться щось своє.

«При дорозі сидить малий хлопець і про-бує склеїти розбитий глиняний глек. Невдаха» [16, с. 6]. Останні речення твору взяті в лапки – це вже сон оповідача. Образ хлопця, що намагається фактично з'єднати те, що вже розбилось, характеризує й зрілого героя, який так само намагається зібрати докупи частинки свого життя.

Твори збірки «Втеча без вороття» також об'єднані мотивом утечі. Автор передмови до книги П. Осадчук вважає, що «в нових оповіданнях письменника домінує не ідея втечі, а ідея повернення. Повернення до самого себе, до своєї сутності, до власного родового коріння» [9, с. 4]. Дослідник має рацію, у творах переважає мотив повернення після втечі, але назва книги «Втеча без вороття» дає підказку до розуміння творів: повернутися неможливо. Тобто всі повернення героїв – певна фікція, бо насправді пройдений час повернути не можна, як не можна двічі увійти в одну річку. Герої повертаються до минулого, до рідного оточення, проте ці повернення позначені сумом – змінити долю не вдається нікому. Показовими в цьому контексті виступають слова старого Маника з оповідання «Не лякайте лелек», які сказав синові Дмитрові, коли той ішов із дому:

«– Раз, може, будеш банувати, – сказав синові.

– За чим?

– Будеш утікати додому, а при тому вдавати, що то лем так... Хто відійде, уже не знайде спокій, або...

– Або?

– Або задубієш, обростеш мохом, як той камінь, аби нічого до тебе не дійшло. Пам'ятай: хоч би і по новій дорозі йшов, про стару не забудь...

– Тату... – Дмитро глянув на батька, хотів припинити цей потік слів.

– Ні, ні, будете хотіти повернутися, але не буде куди і до кого» [19, с. 173].

У творах «У ліжку небіжчика», «Вишні в шоколаді», «Крісло-гойдалка в осінній мряці», «Мандри у совість», «Страх приходять на світанку», «Втрата пам'яті», «Відлуння кроків», «Сухе гілля», «Не лякайте лелек», «Брати», «Солодке життя» відчутний мотив утечі й неможливості повернення до того моменту, коли все було добре й можна було змінити щось у житті на краще. У кожному із цих творів розкривається життєва ситуація, яка приводить героя до усвідомлення пройденого часу, тому на символічному

рівні їхні дії сприймаються як «втеча без вороття». Так, ні до кого повертатися героям Йосифові («У ліжку небіжчика»), Ярославі («Вишні в шоколаді»), Степанові («Крісло-гойдалка в осінній мряці»).

Тут зображено екзистенційно самотніх героїв, які з різних причин опинилися в ситуації зовнішньої та внутрішньої самотності. Зокрема, в оповіданні «Крісло-гойдалка в осінній мряці» зображено мотив утечі-повернення до рідного простору. У творі мовиться про Степана, який на старості літ повертається в рідне село, яке пам'ятав лише з дитинства. Увесь вільний час він займається відновленням старого будинку край села, й родзинкою його помешкання стає крісло-гойдалка, в якому проводить багато часу. Це своєрідний маятник, який комфортно повертає героя в минуле: *«Сяду у крісло, воно повільно мене розгойдує, навіює давні мрії, повертає до людей... Не засуджує мене, не дорікає, у нього нема того сакраментального «якби...»* [18, с. 91]. Як бачимо, герой внутрішньо заглиблений, повернення до рідних місць – це повернення до себе після багатьох років блукань. Також відчувається жаль за пройденим часом, бажання щось змінити, бо ж є спокуса помріяти, уявити оте «якби».

В оповіданні «Солодке життя» розгорнуто мотив утечі в спогади як спосіб віднайдення себе. Твір сповнений світлими споминами про дитинство, яке асоціюється в оповідача зі смаком малини із села та прочитаними книгами. Нараторові пригадуються події з дитинства, коли він, будучи малим пастушком, зачитувався «Томом Соєром», захоплювався мужністю героїв Джека Лондона, милувався красою природи та дерев, що навіювала «Ялинка» М. Коцюбинського, прагнув пригод, як у Жуля Верна. Цей твір вважаємо автобіографічним, оскільки письменник зобразив ті спогади з дитинства, про які часто згадує і у своїх інтерв'ю. Пора дитинства дає відчуття радості та захищеності – це і є солодке життя, але повернутися до нього можна тільки в спогадах.

Висновки. Отже, у творах І. Яцканина екзистенційний мотив утечі скерований на пошук людиною власної екзистенції. Письменник зображує героїв у ситуаціях, коли вони міркують про сенс свого життя, намагаються його підсумувати, характеризуючи власні вчинки. Віднайдення, здобуття себе виявляється найважливішим прагненням у їхньому житті. Мотив утечі має різне змістове навантаження: постійний рух життя (новела «Втеча»), утеча від суєти світу (оповідання «Втеча від нескінченності»), утеча від соціальних та особистих проблем («Дерев'яний смуток»,

«Хід королевою», «Затяжний дощ», «Брати»), утеча в спогади як віднайдення себе (оповідання «Солодке життя»), пошук героєм свого родового коріння, самототожності («Відлуння кроків»,

«У фатальному коловороті», «Крісло-гойдалка в осінній мряці»). Твори позначені драматизмом, відчуттями приреченості й неможливістю змінити час.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Астрахан Н. Буття літературного твору: Аналітичне та інтерпретаційне моделювання : монографія. Київ : Академвидав, 2014. 432 с.
2. Даниленко В. Туга за втраченим смыслом (Проблема екзистенційного вакууму в сучасній українській малій прозі). *Слово і час*. 2000. № 3. С. 41–45.
3. Денисюк І. Про специфіку новели. *Розвиток української радянської новели. Тези доповідей до міжвузівської наукової конференції*. Травень 1966. С. 6–8.
4. Джоґаник Я. Проблема імплантування світу до персонажа під час втечі (з вороттям). *Studia Slavistica*. 2012. Вип. 12: Слов'янські взаємини. С. 112–124.
5. Камю А. Бунтующий человек. Философия. Политика. Искусство. Москва : Политиздат, 1990. 415 с.
6. Камю А. Сторонній: Повість. Чума: Роман. Падіння: Повість. Київ : Дніпро, 1991. 655 с.
7. Кобаль Т. З вірою в повернення. *Ратуша*. 16 листопада 1996 року. № 30. С. 4.
8. Ковальова Г. Основні підходи до розуміння сутності феномену ескапізму. *Культура України*. Випуск 49. 2015. С. 64–74.
9. Осадчук П. Намальоване письменницьким пером. Втеча без вороття. 2010. С. 3–8.
10. Павличко Д. Пряшівська Йокнапатофа Івана Яцканина. *Чорний ящик зрілої дами*. 2009. С. 151–162.
11. Пахаренко В. Биття об стіну буття. Екзистенціалізм: спроба найзагальнішого огляду. *Українська мова та література*. 2006. Число 32(476). С. 3–16.
12. Роман М. Художня проза Івана Яцканина. *Дукля*. 2000. № 3. С. 46–60.
13. Савчин М. Духовна парадигма психології: монографія. Київ : Академвидав, 2013. 252 с.
14. Яцканин І. ...як збиті пси. 1998. 109 с.
15. Яцканин І. В усьому винні чоловіки. Пряшів : Спілка українських письменників Словаччини, 2004. 140 с.
16. Яцканин І. Вернісаж. Пряшів : Цупер, 2000. 88 с.
17. Яцканин І. Втеча. Пряшів : Словацьке пед. вид-во в Братіславі, відділ української літератури в Пряшеві, 1995. 127 с.
18. Яцканин І. Втеча без вороття. Пряшів : Спілка українських письменників Словаччини, 2010. 214 с.
19. Яцканин І. Місце проживання. Пряшів : Словацьке пед. вид-во в Братіславі, відділ української літератури в Пряшеві, 1987. 147 с.
20. Яцканин І. Тіні й шрами. Пряшів : Словацьке пед. вид-во в Братіславі, відділ української літератури в Пряшеві, 1994. 97 с.

УДК 82.09Корсак

ІСТОРИЧНА ПРОЗА ІВАНА КОРСАКА У КРИТИЧНИХ І НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

HISTORICAL PROSE OF IVAN KORSAK IS IN CRITICAL AND SCIENTIFIC RESEARCHES

Токар Н.В.,

orcid.org/0000-0002-3872-8289

аспірант кафедри української літератури

Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

Творчість сучасного українського письменника Івана Корсака дедалі частіше стає предметом досліджень науковців та водночас залишається маловідомою читачеві. Причину вбачаємо в недостатній популяризації художнього доробку митця й низькій національній свідомості громадян. Історична проза волинського літератора відзначається глибоким патріотизмом, інтелектуальністю, актуальністю порушених проблем. У статті зроблено огляд критичних і наукових досліджень художнього доробку Івана Корсака та доповнено їх власними міркуваннями. На основі наукових розвідок сформовано риси творчої манери митця.

Ключові слова: історична проза, критичні дослідження, відгук, рецензія, передмова, післямова.